

u.remissvar@regeringskansliet.se

Yttrande över Framtidsval - karriärvägledning för individ och samhälle (SOU 2019:4)

(dnr U2019/00243/S)

Skolinspektionen har beretts möjlighet att yttra sig över betänkandet *Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle* (SOU 2019:4).

Skolinspektionen instämmer i stort i den problembild som beskrivs i utredningen. Myndighetens ställningstagande och synpunkter beskrivs i det följande och följer betänkandets disposition.

Skolinspektionen avstår från att kommentera avsnitt där Skolinspektionen inte är berörd.

Avsnitt 10.2 Benämningen studie- och yrkesvägledning ska ändras

Skolinspektionen *tillstyrker* utredningens förslag om att införa begreppen "generell" och "individuell" vägledning. Myndigheten delar utredningens bedömning om att begreppen vid och snäv inte har fått genomslag och att de förtydligande som föreslås tydliggör de två formerna av vägledning som eleverna ska ha tillgång till. Att den vida vägledningen inte har fått genomslag stärks av flera granskningar, inte minst av myndighetens senaste granskning om den vida vägledningen på yrkesprogram i gymnasiet (T.ex. *Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*, 2013a; *Undervisning på yrkesprogram*, 2014; *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen på yrkesprogram i gymnasieskolan*, 2019).

Skolinspektionen *tillstyrker* även att det i skollagen definieras vad som avses med de två formerna av vägledning. Det är Skolinspektionens bedömning att förslaget stärker elevernas rätt till vägledning, tydliggör för huvudmännen vad som ska erbjudas samt stärker Skolinspektionens granskningsmöjligheter av området.

Skolinspektionen *avstyrker* dock införandet av begreppen "karriärvägledning" och "karriärvägledare". Även om en ändring av begreppen, så som utredningen föreslår kan innebära att studie- och yrkesvägledningen som företeelse vitaliseras och därmed får en ökad uppmärksamhet hos huvudmännen menar

Skolinspektionen att det i utredningen inte är tydliggjort vilket mervärde det medför att införa begreppet "karriär" i skollagen. Myndigheten efterfrågar i detta sammanhang en utförligare språklig analys av begreppet karriär och den innebörd och mening som begreppet ges i den svenska samhällskontexten. Av utredningen framgår att begreppet inte är oproblematiskt, att det uppfattas olika. Skolinspektionen saknar här utvecklade motiveringar till förslaget liksom resonemang om vilka alternativa begrepp som övervägts och deras för- och nackdelar. I relation till detta vill Skolinspektionen särskilt påpeka att det i utredningen även saknas en konsekvensanalys av vad ett införande av begreppet karriär kan innebära utifrån ett barnperspektiv, i synnerhet för de yngre eleverna. Begreppet karriär kan även uppfattas ha en snäv innebörd och tolkas som att vägledningen ska fokusera på yrkeslivet och inte på det val av studievägar som elever också ska göra, exempelvis inför gymnasieskolan eller vidare studier.

Avsnitt 10.3 Elevernas tillgång till karriärvägledning ska tydliggöras och stärkas

Skolinspektionen *tillstyrker* förslaget om förtydligande av regelverket avseende tillgången till studie- och yrkesvägledning. Myndigheten delar utredningens bedömning att det råder variation vad gäller elevernas tillgång till en studie- och yrkesvägledning av god kvalitet. Skolinspektionens erfarenheter har exempelvis visat att vägledning i grundskolan ofta begränsas till enskilda satsningar inför gymnasievalet och att studie- och yrkesvägledningen ofta spelar en marginell roll i utformningen av elevernas utbildning på introduktionsprogram (*Studie- och yrkesvägledning i grundskolan, 2013a; Utbildning på introduktionsprogrammen i gymnasieskolan, 2013b; Språkin introduktion i gymnasieskolan, 2017*). I likhet med utredningen bedömer myndigheten att de föreslagna preciseringarna bidrar till att säkra elevernas tillgång till vägledning.

Skolinspektionen instämmer vidare i den bedömning som görs såväl i denna utredning som i slutbetänkandet av Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (SOU 2018:11) om behovet av att stärka vägledningen för elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan som riskerar att avsluta sin utbildning i förtid eller utan examen. Myndigheten avstyrkte dock lagförslaget i SOU 2018:11 mot bakgrund av dess utformning.¹ Skolinspektionen anser att utformningen av det lagförslag som nu lämnas har bättre förutsättningar att uppnå syftet med förslaget. Myndigheten *tillstyrker* därför utredningens förslag. Skolinspektionen vill även lyfta att det är viktigt att det i förarbeten tydligt framgår

---

¹ Se Skolinspektionens yttrande över Betänkandet Vårt gemensamma ansvar – för unga som varken arbetar eller studerar (SOU 2018:11), dnr 02-2018:7832.

vikten av att vägledningen används som en förebyggande åtgärd samt kopplas till övriga förebyggande åtgärder om utredning av frånvaro och särskilt stöd.

Skolinspektionen finner även att utredningens förslag om stärkt tillgång till vägledning är riktat till relevanta målgrupper. Myndigheten ser positivt på att dessa målgruppers behov av vägledning uppmärksammas och stärks. Skolinspektionens erfarenheter bekräftar betydelsen av studie- och yrkesvägledning för nyanlända elever och för studerande inom vuxenutbildningen (T.ex. *Fort-satta utbildningsvägar efter språkintröduktion*, 2019; *Språkintröduktion i gymnasieskolan*, 2017; *Kommunal vuxenutbildning på gymnasial nivå*, 2019; *Grundläggande vuxenutbildning*, 2012).

Samtidigt vill Skolinspektionen peka på att det finns elevgrupper vars behov av förstärkt tillgång till individuell vägledning inte omfattas av utredningens förslag. Skolinspektionen saknar en analys och förslag om stärkt vägledning för övriga elever på intröduktionsprogram i likhet med vad som föreslås för elever som går på språkintröduktion. Skolinspektionens erfarenheter visar att elever på intröduktionsprogram många gånger saknar tillgång till en studie- och yrkesvägledning som i tillräcklig grad möter deras behov. Vidare saknar myndigheten förslag som syftar till att stärka vägledningen för elever som läser nationella program i gymnasieskolan och elever i gymnasiesärskolan. Av utredningen framgår att individuell vägledning är det som många gymnasieelever önskar mer av. Skolinspektionen saknar utvecklade motiveringar till varför en stärkt tillgång till individuell vägledning vid särskilda tillfällen, likt den som föreslås för grundskolan, inte föreslås för elever på gymnasie- eller gymnasiesärskolan. Elever ställs inför en rad val både inom och efter sin tid på gymnasiet, som vid övergången till arbetsliv eller vidare studier. Den individuella vägledningen har därmed en viktig roll att spela för elever i gymnasieskolan (Se t.ex. Skolinspektionen kommande rapport *Studie- och yrkesvägledning i undervisningen på yrkesprogram i gymnasieskolan*,). Skolinspektionen menar att det hade varit önskvärt med en grundligare analys och diskussion kring gymnasie- och gymnasiesärskolelevers behov av individuell vägledning vid särskilda tillfällen.

Det är Skolinspektionens bedömning att risken för att inte uppmärksamma övriga elevgrupper, än de som pekas ut särskilt genom lagstiftningen, ökar med en detaljerad reglering likt den utredningen föreslår. I likhet med vad utredningen påpekar är det viktigt att dessa elever inte förbises. Skolinspektionen menar därför att det är av stor betydelse att även dessa elever omfattas av en stärkt individuell vägledning.

Avsnitt 10.4 Karriärvägledarens uppgifter ska tydliggöras

Skolinspektionen *tillstyrker* förslaget om att tydliggöra vägledares uppgifter och ansvarsområde i skollagen. Den föreslagna ändringen är rimlig enligt Skolinspektionens bedömning.

Avsnitt 10.5.1 Framtidsval ska införas i grundskolan och motsvarande skolformer

Skolinspektionen *avstyrker* förslaget. Myndigheten anser att sådan genomgripande förändring kräver en grundligare analys av de juridiska konsekvenserna för begreppen undervisning och utbildning. Av utredningens förslag framgår att framtidsval ska införas som ett obligatoriskt inslag i utbildningen och att det inte ska anses vara undervisning. Skolinspektionen vill framhålla att begreppen undervisning och utbildning är centrala juridiska begrepp i skollagen. Det är viktigt att det i skollagen och övriga föreskrifter är tydligt vad som är att anse som undervisning respektive utbildning, annars riskerar begreppen och kraven på vem som får ansvara för undervisningen att urholkas. I utredningen föreslås flera ändringar i skollagen som berör begreppen undervisning och utbildning. Utredningen föreslår att framtidsval införas i bestämmelsen om grundskolans innehåll i 10 kap. 4 § skollagen där det idag anges de ämnen som undervisningen ska omfatta. För att kunna lägga till framtidsval som ett obligatoriskt inslag föreslår utredningen samtidigt att bestämmelsen vidgas till att omfatta utbildningen med ändrad rubrik "Utbildningens innehåll". Motsvarande ändringar föreslås i övriga skolformer. Med en sådan reglering av innehållet i grundskolan, kan Skolinspektionen inte förutse konsekvenserna av vad förslaget kan komma att innebära i övrigt för begreppet utbildning och för hur myndigheten i sin tillsyn kan tolka vad som är att anse som utbildning. Det finns risk för att det blir en diskrepans mellan definitionen av utbildning i 1 kap. 5 § skollagen och utredningens förslag.

Vidare noterar Skolinspektionen att utredningen föreslår att framtidsval ska omfattas av undervisningstimmar i timplanen (sid.58 och 305f) trots att utredningen menar att inslaget framtidsval inte ska utgöra undervisning. Myndigheten saknar även en analys kring vilka konsekvenser förslaget får för ansvarsfördelningen gällande disciplinära åtgärder. Enligt t.ex. 5 kap. 6, 7 och 22 §§ skollagen är det läraren som har befogenhet att agera. Utifrån utredningens förslag har karriärvägledaren som ska genomföra inslaget framtidsval inga befogenheter att vidta myndighetsutövning och omfattas inte heller av bestämmelserna om disciplinära åtgärder.

Ytterligare en aspekt som Skolinspektionen saknar i utredningens diskussion är en analys av vilka konsekvenser en reglering av ett kunskapsområde i timplanen kan medföra för andra kunskapsområden, så som sex och samlevnad. Skolinspektionen ser här risker för en snöbollseffekt som på sikt kan äventyra skolans möjligheter till ämnesövergripande arbete och lokal anpassning. Utöver detta ser Skolinspektionen att den vida/generella vägledningen som ska integreras i undervisningen riskerar att trängas undan än mer genom införandet av framtidsval som generell vägledning. Det finns en risk för att synen på vägledningen som enbart vägledarens uppgift befästs ytterligare genom förslaget.

Avsnitt 10.5.2 Garanterad tid för framtidsval

Skolinspektionen *avstyrker* förslaget. Skolinspektionen hänvisar till vad som nämnts ovan om oklarheten i förslaget och behovet av en bredare utredning av införandet av framtidsval i den garanterade undervisningstiden.

Avsnitt 10.5.3 Uppgifter om elevens deltagande i framtidsval ska dokumenteras i betygsdokumenten

Skolinspektionen *avstyrker* även detta förslag med hänvisning till de synpunkter som myndigheten lyfter gällande förslagen i avsnitt 10.5.1. Utöver dessa vill myndigheten lyfta att förslaget i avsnitt 10.5.3 innebär ett utökat dokumentationskrav för skolorna. Skolinspektionens anser även att det inte är tillräckligt tydligt gjord av utredningen vilka mervinster förslaget medför.

Avsnitt 10.5.4 Stärkt karriärvägledningperspektiv i grundskolan och motsvarande skolformer

Skolinspektionen *tillstyrker* utredningens förslag om att stärka vägledningperspektivet i grundskolan och motsvarande skolformer genom en översyn av kursplanerna. Som nämnts har Skolinspektionens erfarenheter visat att den vida/generella vägledningen ofta fått en undanskymd roll hos många grundskolor.

Avsnitt 10.5.5 Stärkt karriärvägledningperspektiv i utbildningen på gymnasial nivå

Skolinspektionen *tillstyrker* förslaget om att stärka vägledningperspektivet genom en översyn av ämnesplanerna i de inledande kurserna i samhällskunskap i gymnasie- och gymnasiesärskolan.

Skolinspektionen saknar dock tillräcklig analys och diskussion av hur den generella vägledningen tillgodoses på gymnasial nivå. Utredningen ger inte tillräckligt underlag för myndigheten att ta ställning till om de förslag som utredningen lämnar gällande vägledningen på gymnasiet (se även kommentarerna avseende förslagen i avsnitt 10.3) är tillräckliga. I utredningen pekas på en rad omständigheter som visar på att studie- och yrkesvägledningen på gymnasiet behöver stärkas, vilket även bekräftas av Skolinspektionens kvalitetsgranskningar.

Vidare saknar Skolinspektionen en analys och utvecklade motiveringar till utredningens slutsats om att karriärperspektivet anläggs i ämnen och kurser i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan (sid. 314). Detta gäller även utredningens slutsats om att elever på yrkesprogram ges tillräcklig information om arbetsmarknaden genom till exempel arbetsplatsförlagt lärande och kontakter med branscher. Skolinspektionens senaste granskning av vägledningen på yrkesprogrammen visar snarare att yrkesprogrammets inbyggda potential genom arbetsplatsförlagt lärande och kontakter med branscher inte tillräckligt tas

tillvara och eleverna sällan ges tillgång till en vid studie- och yrkesvägledning av god kvalitet. Granskningen visar att vägledningen ofta utgår från en snäv syn på eleverna utifrån att de valt ett yrkesprogram och att skolorna inte arbetar tillräckligt för att vidga elevernas perspektiv inför framtida val av yrkes- och studievägar.

Avsnitt 10.8 Huvudmannen ska ha en plan för karriärvägledning

Skolinspektionen *avstyrker* förslaget om att i skollagen reglera att huvudmannen ska upprätta en plan för karriärvägledning. Erfarenheter från granskning visar att en plan inte är en garant för god kvalitet eller att huvudmannen tar sitt ansvar. Istället visar såväl tillsyn som exempelvis Skolinspektionens senaste kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledningen på yrkesprogrammen att huvudmännens planer ofta inte är omsatta eller har införlivats ute i verksamheterna. Visserligen kan framtagandet av en plan underlätta det systematiska kvalitetsarbetet men Skolinspektionen ställer sig tveksam till om det är planer som leder till att ett verksamhetsområde prioriteras av huvudmännen eller tvärtom. Skolinspektionen menar att det hade varit mer ändamålsenligt om kraven på en plan i så fall hade följt som ett komplement till skärpta krav på vad huvudmannen ska leva upp till när det gäller studie- och yrkesvägledningen. Skolinspektionen ser även en risk för att bestämmelsens utformning försvårar möjligheterna för huvudmännen att anpassa planen utifrån de olika skolformernas förutsättningar och behov.

Utredaren Jenny Nilsson Folke och chefsjuristen Christina Ridderman Karlsson har deltagit i ärendets slutliga handläggning.

Tommy Lagergren
Biträdande generaldirektör

Nathalia Guaje
Föredragande, utredare